

Koldingbogen

- ÅRSTAL:** 1996
- FORFATTER:** Birgit Jenvold, Tove Jørgensen
- TITEL:** Anne Marie Carl-Nielsens kunst på Koldingegnen.
- KORT RESUME:** Billedhuggeren Anne Marie Carl-Nielsen (født Anne Marie Brodersen 21.6.1863 på Thygesminde, Sdr. Stenderup, gift med Carl Nielsen 1891, død 1945): liv og værk.

Anne Marie Carl-Nielsens kunst på Koldingegnen

Af Birgit Jenvold og Tove Jørgensen

I foråret 1995 vistes en stor Anne Marie Carl-Nielsen udstilling på Museet på Koldinghus i anledning af 50-året for billedhuggerindens død. Hun var en af sin generations betydeligste danske kunstnere, og da hun blev født og voksede op ved Kolding, var det oplagt for museet netop at vise hendes værk i rækken af store særudstillinger. Udstillingen har medvirket til at kaste nyt lys over offentligt tilgængelige værker og har givet kendskab til flere af hendes værker, der ejes af private i Kolding og omegn. Artiklen her skrives med et dobbelt formål. Den vil gøre opmærksom på de arbejder af hende, der er offentligt tilgængelige og de private værker, vi kender til, men vi håber så også, artiklen vil føre til henvendelser om andre værker af kunstneren her i området.

Anne Marie Brodersen blev født den 21. juni 1863 på en af de store gårde i Sdr. Stenderup – Thygesminde, der ligger midt mellem Agtrup Vig, Sdr. Stenderup og Nørreskov. Som nummer tre i en søskendeflok på fire har hun ikke savnet legekammerater. Sammen med børnene fra de nærliggende gårde – og familiens huslærerinde – boltrede hun sig ved skov og strand. Dyr blev hende en lidenskab, der aldrig forlod hende. Som syvårig kunne hun hænge på ryggen af en hest, og der er mange fortællinger om, hvordan hun havde særlige evner til at omgås dyr.

Komponisten Carl Nielsen, som Anne Marie blev gift med, har et meget fint øjebliksbillede

af sin kones sans for dyr. I et brev fra 1925 fortæller han sin svigersøn, at han og Marie – som han kaldte hende – på en tur rundt på Sjælland var kommet forbi et dyrskue. Det kunne hun ikke modstå, men måtte ind og se på dyrene:

»Dyrekenderens Øjne straaledede og Næseborene var ligesaa udspilede som de store Hingstes. Hun skuede paa de store Belgieres mægtig-fede Bagdele og lod Øjet glide kærligt langs Haleroden og ned til Yveret paa den røde Malkerace og fik Holdere til at muntre Hannoveranere og Oldenborgere naar hun traf paa en Hoppe eller Hingst fra disse Stammer. Hun kløede deres Føl paa de »rigtige Steder« saa de mimrede med lange skabagtige Overlæber og skønt vi havde meget lidt Tid fik hun dog Tid til at karakterisere Svinenes Ydeevne og Holdbarhed og de gamle Orner sendte hende et spørgende Blik, men da vi ikke havde Kransekage ved Haanden lod de atter de lange Øren flabre ned og skjule det aandfulde Blik idet de snuste til en eller anden lille Ting der ogsaa beriger Moder Jord..«

Det er da også hendes utrolige evne til at forme sine iagttagelser af dyr i ler og gips, som har medvirket til at gøre hende til noget særligt i dansk kunst. Få har som hun forstået at fange et dyrs karakteristiske bevægelser, hårlag og karakter – det være sig en kalv, der generes af en flue; en kat, der stolt hjembringer en død mus; eller en

Anne Marie Brodersen: Kalv, der klør sig. 1887. Carl Nielsen Museet. Foto: Wermund Bendtsen.

stor og selvbevidst jysk præmiehingst. Også det nære forhold mellem dyr og menneske forstod hun at gengive – som i den store rytterstatue af Christian IX, der står ved Ridebanen på Christiansborg, hvor hesten skrider langsomt frem med den gamle rytter tungt i sadlen; eller i hendes monument over ægtemanden »Den fløjtespillende Pan til Hest«, der er opstillet ved Grønningen i København. Her er indtrykket, at både drengen og hesten lytter afventende, næsten sitrende i en fælles stemning, der gør det helt logisk, at de er smeltet sammen i bronze.

Kunstner

I et interview fortalte hun som 70-årig til Kolding Folkeblad om sit første møde med kunsten. Hun var som helt lille pige til børnefødselsdag på en af nabogårdene. Hjemme havde de så godt som ingen kunstgenstande, men her mødte hun for

første gang et stykke kunst. Det var en afstøbning af Thorvaldsens meget udbredte relief »Natten«. Hun blev så bevæget over synet, at hun gav sig til at tudbrøle af glæde og begejstring og syntes, det var det vidunderligste, man kunne tænke sig.

Hun var ikke meget ældre, da der under en kulegravning af haven blev kastet nogle lerklumper op, som hun fik fat i. Af dem kunne hun forme dyr, opdagede hun. Hendes første lille model var et lam, der altid fulgte hende i hælene.

Den jordnære far havde helst set Anne Marie blive en god husmor og satte hende efter konfirmationen i gang med at hjælpe til på gården og i mejeriet. Om eftermiddagen forventedes det, at hun sad inden døre og broderede på rette kvindelige vis. Men Anne Marie gik meget hellere i stalden og studerede dyrene. Flere mennesker i familiens omgangskreds så Anne Maries kunstneriske evner.

Længe vægrede faderen sig dog mod datterens planer om at gå kunstnervejen, men omsider lykkedes det den kendte arkitekt og kgl. bygningsinspektør L.A. Winstrup at overbevise faderen om, at Anne Marie burde have uddannelse som kunstner. Først kom hun på et kortvarigt træskærerkursus i Slesvig og fik derefter med moderen som forbundsfælle lov til at blive elev hos billedhuggeren August Saabye i København. Da hun senere i 1887 udstillede to kalvestatuetter på Charlottenborg og solgte dem for 700 kr. stykket, måtte hendes far da også indrømme, at hun som kunstner fik mere for sine broncekalve, end han selv gjorde for sine levende kalve!

Den unge billedhuggerinde giftede sig i 1891 med en fattig og ukendt musiker, der komponerede. De første år af ægteskabet, hvor også de tre børn kom til, var økonomisk vanskelige, og hen-

des far advarede hende mod at gå ind i det kunstneriske liv og håbede nok endnu at se hende som kone på en af de store gårde på Koldingegnen. Men hun holdt fast i sin beslutning, og de unge kunstnere arbejdede begge hårdt på hver deres felt, men efter en årrække vandt de begge

anerkendelse. Anne Marie Carl-Nielsen fik bestillingsopgaver og blev kendt også uden for Danmarks grænser, især i Tyskland. Hun er da også repræsenteret på en række museer både herhjemme, men bl.a. også i Berlin. Carl Nielsen Museet har mange af hendes arbejder – store og

Anne Marie Carl-Nielsen ved arbejdet. Ca. 1940. Foto: Det kgl. Bibliotek.

små, skitser og færdige ting – en spændende samling, der fortrinsvis består af hendes efterladte værker. Udstillingen på Koldinghus i 1995 vistes da også i samarbejde med Carl Nielsen Museet.

Familien accepterede efterhånden hendes valg, og som en af tidens kendte kunstnere blev hun da også anset i Kolding, hvor den lokale presse var opmærksom på hendes tilknytning til byen. Et eksempel findes i Jydske Tidende i marts 1935, hvor en artikel debatterer Kolding Byråds planer om udsmykning af Akseltorv. Avisen havde bedt Anne Marie Carl-Nielsen, Johannes Bjerg og Carl Martin-Hansen – tre af tidens kendte billedhuggere, som alle havde tilknytning til Kolding og i artiklen kaldes »den egentlige Sagkundskab« – fortælle, hvad de mente om den sag. Det nævnes ikke, at hun et par år tidligere havde leveret udsmykning til Rådhusen, men pointeres, at Anne Marie Carl-Nielsen altid har regnet Kolding for sin by, og at hun er godt inde i sagerne! Hun udtalte bl.a.: »Jeg tror, et Springvand vilde være godt. Det vilde give et levende Billede, og det er det, der tiltrænges i denne Asfalt-ørk Hvis der vælges en Statue kan man jo f. Eks. rejse én for Caspar Markdanner eller Dronning Dorothea, der gjorde saa meget for Skolen – men det bliver straks meget vanskeligere at bringe noget saadant i Overensstemmelse med Omgivelserne. En Plæne vil jeg stærkt fraraade. Den kræver al for megen Pasning«.

Det er karakteristisk for hendes kunstsyn og egne interesseområder, at Anne Marie Carl-Nielsen foreslog historiske personer som emner for en skulptur foran rådhuset. Samtidig var hun en bestemt dame, der sagde sin mening uden hen-

syntagen til, hvad andre tænkte – og praktisk anlagt! Der skulle ikke bruges kommunale kroner på vedligeholdelse af en plæne, når det nu ville være pænere med kunst.

Nogle måneder senere, i juli 1935, var kunsten igen i fokus i Kolding, idet der i Kolding Kunstforenings regi vistes en udstilling i Slotskirken med værker af såvel kunstnere med bopæl i byen som de mere kendte, der havde tilknytning til området. Desuden var der på Akseltorv opstillet en skulptur af Johannes Bjerg, og i Jydske Tidende tales der atter 20.7. om, at man burde anskaffe en skulptur til torvet. Anne Marie Carl-Nielsen nævnes også i artiklen, men kommer ikke til orde, der fortælles blot, at »I et Hjørne af Slotskirken staar den elskelige Fru Anne Marie Carl-Nielsen og overvaager med mønstrende Blik, at hendes Arbejder anbringes som de skal.«

Buste af A.M.G. Friis

Man kan dog ikke påstå, at Koldingegnen ligefrem dyrkede Anne Marie Carl-Nielsen, skønt hun var en af dens egne. Hun skulle blive 59 år, før hun solgte sit første offentlige arbejde til byen. Det var busten af tandlæge A.M.G. Friis, en af stifterne af Museet på Koldinghus. Den blev bestilt i 1917, hvor Friis's 70-års fødselsdag blev fejret med en stor fest på Koldinghus.

Fem år senere – den 25. april 1922 – blev busten afsløret ved endnu en festdag på Koldinghus. Anledningen var da Friis's 75-års fødselsdag og samtidig hans 50 års jubilæum som borger i Kolding.

Busten, der i dag har sin faste plads ved den store vindeltrappe i østfløjen på Koldinghus, er støbt i bronze og viser den aldrende – øjensynligt

Anne Marie Carl-Nielsen: A. M. G. Friis. 1922. Museet på Koldinghus. Foto: J. E. Friis.

alvorligt grublende – museumsmand, som Anne Marie Carl-Nielsen må have mødt mange gange for at kunne portrættere så godt. I et interview kort før sin død fortalte hun om kunsten at skabe buster. For at opnå et vellykket resultat måtte man »have været uden om hele personen«. Først skulle man forstå, hvem man havde for sig. Det krævede ofte lange samvær med den, der skulle modelleres, før det blev muligt omsider at koncentrere hele personen i busten alene.

Kolding Folkeblads reporter var på stedet ved

overrækkelsen og berettede, at kl. 11.30 samledes i den hvide sal på Koldinghus en kreds af damer og herrer. Ungdommeligst af alle var jubilaren, som bevægede sig »adræt, vittig og munter blandt gratulanterne«. Anne Marie Carl-Nielsen var også med og overrakte Friis en buket lyserøde gladiolus.

På museumsbestyrelsens vegne holdt grosserer Jacob Ræder en tale, hvor han takkede Friis og understregede, at man havde ønsket at hædre den flittige museumsmand ved at lade denne buste skabe og opstille på museet.

Lomholts strygeorkester musicerede, og adskillige honoratiores havde ordet. På et tidspunkt holdt også Anne Marie Carl-Nielsen en tale. Avisens referent noterede, at fru en jo var barnefødt på Koldingegnen. Hun indflettede da også ungdomsminder i sin tale, formodentlig med Friis som midtpunkt. Måske mindedes hun slædture i vinterens hjerte arrangeret af Friis og med omegnens proprietærer som leverandører af slæder. Det ved vi nemlig fandt sted. I alt fald fremhævede hun i sin tale en karakteristisk vending, Friis ofte brugte: »Tag den!« Det var formodentlig så også hendes egen replik ved bustens overrækkelse.

Når man tidligere har ment, busten stammede fra 1923, skyldes det en skrivefejl af I.O. Brandorff i hans scrapbøger med avisudklip, der opbevares på Kolding Stadsarkiv.

Relieffer i Sdr. Stenderup kirke

Af Sdr. Stenderup Kirkes synsprotokol fremgår det, at i sommeren 1921 har kirkebestyrelsen af Anne Marie Carl-Nielsen fået tilbudt afstøbninger af nogle af modellerne til de relieffer, hun i

1904 havde skabt til Ribe Domkirkes yderdøre. I mødereferatet den 26. august 1921 hedder det:

»Billedhuggerinde Fru Anne Marie Carl Nielsen, født Brodersen, som er født her i Sognet, har skænket Kirken Afstøbninger af Modellerne til de Relieffer, som hun i sin tid leverede til Ribe Domkirkes Hoveddør og i denne Maaned selv ledet Anbringelsen af dem i Kirken. Gaven bestaar i 2 Løver, som er anbragt ved Hoveddøren, de fire Evangelist-Symboler, som er anbragt dels under Pulpiturerne, dels paa Korbuen og endelig nogle Relieffer af Kristi Liv, som er anbragt paa den nordre Væg i Hovedskibet. Kirkebestyrelsen bemyndigede Formanden til at sende Kunstnerinden en hjertelig Tak for den smukke Gave. Man vedtog at indsamle et beløb ved en Gudstjeneste til Bestridelse af Udgifterne ved Relieffernes Anbringelse. Et eventuelt overskydende Beløb kunde tænkes anvendt til Anbringelse af to Søjler under Pulpiturerne«.

Reliefferne af Jesu liv er kopier fra Kathoveddøren i Ribe Domkirke og fremstiller scener fra hans sidste dage: Maria Magdalena, der vasker Jesu fødder, indtoget i Jerusalem og Judaskysset. De er anbragt i samme korsform eller rosetform som på Ribe-døren. Carl Nielsen stod model til en af personerne, der svinger palmegrene. Det samme gjorde kunstneren Niels Skovgaard, børnene Irmelin, Anne Marie og Hans Børge, samt familiens uundværlige husbestyrerinde, Maren.

Evangelistsymbolerne, der er anbragt på fire vægindsnit i hovedskibet, er ikke traditionelt fremstillet. Både løven, ørnen, englen og oxen, hvis hoveder er det eneste synlige, fordi de flade vinger omkranser dem, er skildret mere egensin-

Anne Marie Carl-Nielsen: Relief i Sdr. Stenderup Kirke, opsat 1921. Oprindelig udført i 1904 til Ribe Domkirke. Foto: Harry Skov.

digt og aggressivt end traditionelt. Men måske fremtræder de derfor også så udtryksfuldt. Evangelisterne er blandt de mest originalt tænkte værker, Anne Marie Carl-Nielsen har udført, og kunsthistorikeren Henrik Wivel fremhæver dem da også i bogen »Ny dansk Kunsthistorie – symbolisme og ekspressionisme« (1994), hvor han kalder dem frapperende, og betoner, hvordan symbolikken etablerer forbindelse mellem marklandskab, frugtbarhed og kristendom. Ligeledes citerer han fra samtidens kritik: »Kunstnerinden (har) i den profetiske Stils Vildskab fundet Strænge, der var beslægtede med hendes kunstneriske Temperament«.

At menighed og præst har været glade for relief-ferne, kan man indirekte læse af et brev fra Anne Marie Carl-Nielsen fra foråret 1927. Det er stilet til pastor Pedersen i Sdr. Stenderup. I bre- vet beklager hun, at hun desværre ikke for tiden kan finde et passende kunstværk til anbringelse »mellem de to vinduer«, hvor man åbenbart har ønsket at placere endnu et af hendes kunstvær- ker. Og så er hun glad for at høre, at »man i Sdr. Stenderup vedblivende er interesseret og glad for mine Relieffer i Kirken«. Der kom nu aldrig flere kunstværker til Sdr. Stenderup Kirke.

Tympanon i Kristkirken

Derimod blev Koldings nybyggede Kristkirkes tympanon – feltet over indgangsdøren – dekore- ret med et smukt hvidt marmorrelief af Anne Marie Carl-Nielsen. Relieffets baggrund er guld- bemalet. Det afbilder Lazarus' opvækkelse og fastfryser det øjeblik, hvor den døde Lazarus vågner til live igen kaldt op af Jesus med en bydende håndbevægelse. De to personers krop- pe former sig levende i overensstemmelse med buekanten.

Allerede i 1886 havde Anne Marie Carl-Niel- sen beskæftiget sig med Lazarus som motiv for et relief. Det tidlige værk er mere uhyggeligt end det senere arbejde i Kristkirken. Det synes, som om hun i ungdomsværket har levet sig ind i det chok, det må være at opleve en død blive leven- de, mens Kristkirkens motiv i sin klassiske ro gi- ver hovedrollen til Jesus og hans undergerning.

I et interview fortalte kunstnerinden, at hun og fabrikant Alfred Schmidt skænkede kirken dette relief i 1927. Det står også at læse i nederste højre hjørne på relieffet. Når hun skriver både sit

Anne Marie Carl-Nielsen: Lazarus' opvækkelse fra de døde. Kristkirken i Kolding. 1927. Foto: Jan Salomon.

eget og fabrikantens navne på som givere, kan man vel drage den slutning, at hun ikke har fået tilstrækkelig betaling for kunstværket. Hun er nok heller ikke for dette arbejde blevet betalt efter fortjeneste. Det synes ofte at have været hendes lod.

Bacchusbarn med druer

I 1933 købte Kolding by – med byrådssekretær Niels Jacobsen som mellemmand – en lille bron- ceskulptur til Rådhushaven. Prisen var 4000 kr., som man forsøgte at få støtte til via Ny Carls- bergfondet, dog uden positivt resultat. Pengene blev så skaffet fra Teaterfonden (efter at 37.500 kr. prosaisk nok var blevet anvendt til asfaltering af gaderne i bymidten!) og fra Rådhusets ud- smykningsfond.

Bacchusbarn med druer var egentlig blevet modelleret allerede i 1897, hvor Anne Marie og Carl Nielsens 3-årige søn, Hans Børge stod model til den charmerende lille skulptur. Hvor-

Anne Marie Carl-Nielsen: Bacchus-barn med druer. 1897. Opstillet i Rådhushaven i Kolding i 1933. Foto: Lisberg.

når den blev støbt i bronze, ved vi ikke. Men i 1906 blev den udstillet, og den er fremstillet i mindst tre eksemplarer. En findes i Ålborg, en i Albertinum i Dresden – og en altså i Kolding.

Det var byrådssekretærens ide, at skulpturen skulle fungere sammen med springvand, hvad den ikke var skabt til, men Anne Marie Carl Niel-

sen bifaldt ideen og glædede sig over den, da hun den 31. maj 1933 var til stede ved afsløringen. Hun erklærede ved den lejlighed, at statuen var tænkt som en »opposition mod dårligt humør«.

Bacchusbarnet, der endnu ikke bærer præg af tilbøjelighed til dionysisk ekstase, men har barnets spontane livsglæde intakt, bliver kildet af vandstråler, der kommer fra to sneglehuse anbragt yderst i kummen, som omkranser figuren. Den refererende journalist fra Folkebladet kaldte da også Bacchusbarnet for »det lille smil«. Sneglene er givetvis også Anne Marie Carl-Nielsens værk. En gipssnegl findes i Carl Nielsen Museet, men om den er udført i anledning af, at der skulle konstrueres springvand til Bacchus, eller om hun har haft sneglen i forvejen og blot fundet den passende til formålet, vides ikke. De små bronzesnegle i Rådhushaven kan i øvrigt ganske aktuelt fortælle lidt om den appel, billedhuggerens små dyreskulpturer har, idet de på noget uheldig vis kom i søgelyset i sommeren 1996. De blev stjålet af en ukendt gerningsmand, men efter omtale i den lokale presse har samvittigheden nok tynget, idet de i nattens mulm og mørke blev leveret tilbage til Rådhuset. På et ældre foto af skulpturen kommer vandstrålerne fra noget, der ligner et par frøer nede i bassinet, men der er ikke dukket oplysninger op i forbindelse med kildesøgning til denne artikel, som kunne klarlægge, hvornår og hvorfor opstillingen er ændret.

Uffe

Den anden statue i Kolding, Uffe, erhvervede byen først to år efter Anne Marie Carl-Nielsens

død. Det var hendes døtre, Irmelin Eggert Møller og Anne Marie Telmányi, der i 1947 forhandlede købet af den med byrådssekretær Jacobsen (10.200 kr.). I slutningen af september måned blev Uffe sammen med originalmodellen til Dronning Dagmar-skulpturen i Ribe sendt til Kolding, hvor han i første omgang blev placeret i Kunstforeningens udstillingssal på Koldinghus, men i april 1948 fik han endelig plads i Byparken. Han blev placeret, hvor tidligere en anden skulptur, Granitpiggen, havde stået. Der havde i den mellemliggende tid været delte meninger om, hvor han nu skulle anbringes. Nogle foreslog Akseltorv foran Rådhuset eller trekanten ved Slotssøen, hvor Fredericiagade og Ejlersvej stødte sammen, andre altså Byparken.

Den store bronzeskulptur af Uffe hin Spage – den træge yngling, der i nødens stund omsider viste sin handlekraft med sværdet Skræp – er fremstillet flot atletisk og med en vågnende bevidsthed og beslutsomhed. Den kendte sagnhelt var oplagt som motiv for en skulptur for Anne Marie Carl-Nielsen, idet Danmarks historie og de gamle sagaer havde haft hendes store interesse siden ungdomsårene, hvor hun som så mange af tidens kunstnere blev grebet af nationale strømninger i kunst- og kulturliv. Om både Anne Marie Carl-Nielsen og flere andre af århundredeskiftets radikale unge, kvindelige kunstnere fortælles endog, at de nærmest opfattede sig selv som moderne valkyrier.

Uffe blev dog ikke alene modelleret ud fra hendes gamle interesse for historie og sagn, men må ses på baggrund af, at hun i 1920'erne var optaget af at studere sportsfolk. Hun opsøgte sportspladser og -haller for at overvære træning og kampe, mens hun sad med små klumper voks

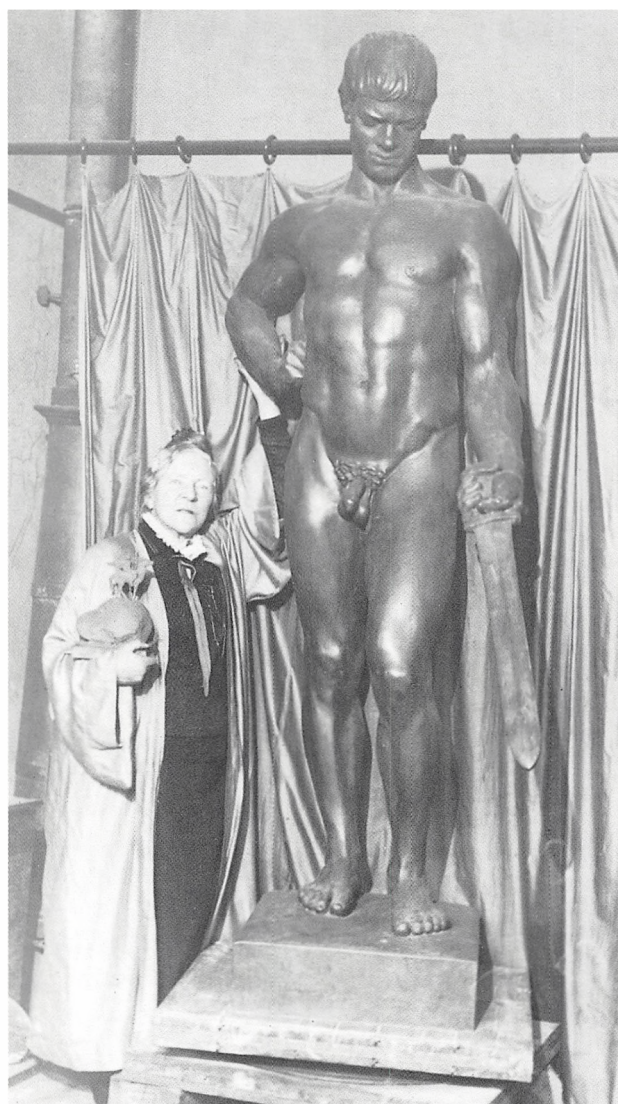

Anne Marie Carl-Nielsen: Uffe hin spage. Modelleret i 1927. Købt af Kolding Kommune i 1947, opstillet i Byparken.

eller ler og modellerede hurtigt formede skitser af kroppe og bevægelser. Forklædningen som sagnhelt af en moderne sportsmand gav hende desuden en passende undskyldning for at afprøve motivet i en stor skulptur, idet sandsynligheden for at finde en køber til helten Uffe var meget større end til en tilfældig flot atlet.

Modellen til Uffe er i kilderne hidtil identificeret som en danmarksmester i diskoskast ved navn Moesgaard, som Anne Marie Carl-Nielsen havde fundet ved et atletikstævne i København. Han beskrives som en flink ung mand, der gerne ville tjene lidt ekstra til sine studier ved at stå model. Denne forklaring på Uffe-skulpturens herkomst stemte dog ikke godt overens med en historie, der var fortalt til Carl Nielsen Museet, og som i sin enkelthed beretter, at Anne Marie Carl-Nielsen i sin søgen efter en egnet model til skulpturen var cyklet til Amalienborg for at studere gardere. Hun fandt en passende, som hun fulgte efter, da han havde fri. Først cyklede hun lidt bag ham, så ved siden af, så overhalede hun, stoppede og lod ham passere. Den unge mand blev bange og begyndte at løbe, hvorefter den aldrende billedhuggerinde satte efter ham og spærrede ham vejen med hvinende bremses. Efter sigende et meget godt eksempel på hendes temperament og usædvanlige indfald.

I forbindelse med Anne Marie Carl-Nielsen udstillingen på Koldinghus i 1995 udsendtes en efterlysning gennem pressen for at få opklaret sagen om, hvem der havde lagt krop til Uffe, idet der for at gøre forvirringen komplet gik rygter i byen om, at Uffe havde været gymnasie-lærer i Kolding! Efterlysningen gav da også resultat, og løsningen på mysteriet var ret overraskende. Alle oplysningerne var nemlig korrekte. Diskoskasteren Moesgaard havde lagt overkrop til, men Anne Marie Carl-Nielsen mente, at hans underkrop ikke var muskuløs nok, og hun var derfor gået på jagt efter et par passende ben. Og hendes blik for mandlige fortræffeligheder var åbenbart godt, for bag garderuniformen gemte sig en dygtig højdespringer med

Anne Marie Carl-Nielsen i atelieret med Uffe, der i dag findes i Byparken i Kolding, og udkast til monument over Carl Nielsen. ca. 1932. Foto i Carl Nielsen Museet, affotograferet af J. E. Friis.

kraftige lægmuskler. Han hed Hell Hansen og blev siden gymnasielektor i Kolding. Når man betragter Uffe i Byparken, må man beundre Anne Marie Carl-Nielsens evne til at konstruere en flot mand, når nu naturens værk ikke var godt nok!

Uffe blev modelleret i 1927 og er støbt i bronze senest i 1932, idet der findes et foto af Anne Marie Carl-Nielsen fra dette år, hvor hun ses i sit atelier ved siden af Uffe i bronze og med et af sine første udkast til Carl Nielsen monumentet til Grønningen i den ene hånd. Indtil Uffe kom til Kolding efter hendes død, har hun formodentlig haft ham i hænde selv, og det vides, at skulpturen deltog i en stor kunstudstilling med sportsfolk som tema i Berlin i forbindelse med Olympiaden i 1936. Fra sin plads i Byparken har skulpturen kun været flyttet en enkelt gang, nemlig i forbindelse med udstillingen på Koldinghus, hvori den var et af hovedværkerne. Desværre har skulpturen også været genstand for mere uheldige former for opmærksomhed, idet den flere gange har været udsat for hærværk, bl.a. er den blevet overhældt med maling.

Kunstmuseet Trapholt

En række værker af Anne Marie Carl-Nielsen tilhører Kunstmuseet Trapholt og stammer fra Kolding Kunstforenings samling. Der er bl.a. tale om modellen til Dronning Dagmar-monumentet i Ribe samt en fin lille modelleret skitse til dette værk; modellen til vandkunstfiguren »Thor og Midgårdssormen«, samt relieffet »Egil Skallagrímon og hans døde søn«. For mange af disse arbejder gælder, at det er hendes originale gipsmodeller til værker, der er udført i bl.a. bronze.

Det er ikke klarlagt, hvornår værkerne er tilgået Kolding Kunstforening, men det er tænkeligt, at de alle er overdraget til samlingen, da kunstnerens døtre afviklede hendes dødsbo, hvor det vides, at »Dronning Dagmar« blev sendt til Koldinghus samtidig med, at byen købte »Uffe hin spage«. »Dronning Dagmar« kan betegnes som hendes betydeligste skulptur i Jylland, mens der ikke er nogen umiddelbar forklaring på, hvorfor mange af de andre værker endte i Kolding. Saga-helten Egil har det derimod været meget oplagt at placere på hendes hjemegn.

Motivet til Egil-relieffet stammer fra Egil Skallagrímsons saga, hvor teksten om det såkaldte Sønnetortab beretter om den gamle mand, der rider hjem med sin druknede søn, slægtens håb:

Min æt nu
mod enden stunder,
som skovstammer,
stormslagne,
frisk er ej den mand,
som frænders ben
fra ligbænken
bær til graven.

Relieffet var udført inspireret af en af barndommens stærkeste oplevelser, hvor hendes ældste bror omkom ved nedrivning af en lade på Thygesminde. Den 14-årige Hans Heinrich Brodersen blev dræbt under en nedstyrtende mur, og Anne Marie, som da var 10 år gammel, glemte aldrig synet af faderen, der bar sin døde søn over gårdspladsen. Hun brugte oplevelsen, da hun udførte sagahelten i den stride vind til Kunstakademiets guldmedalje-konkurrence i 1889. Værket fik ikke medalje, nok fordi det var været for

Anne Marie Carl-Nielsen: Egil Skallagrímson og hans døde søn. Bronze udført efter model fra 1889 i Kunstmuseet Trapholts samling. Skallagrímshólfur Reykjavík. Foto: Kunstakademiets Fotosamling.

moderne i sit udtryk for de bedømmende professorer. Men uden for akademiet blev det et af hendes meget roste værker, og købtes i bronze til opstilling ved Skallagrimsgården ved Reykjavik.

Omkring 1920 forærede Anne Marie Carl-Nielsen desuden en gipsafstøbning af Egil-relieffet til den såkaldte Kunstnergave til Sønderjylland, som var danske kunstneres genforeningsgave til den sønderjyske befolkning. Og da havde sagasens »Sønnestortab« fået endnu et symbolsk lag, idet de mange dansksindede sønderjyder, der døde som tyske soldater i Første Verdenskrig netop i et poetisk storladent sprog omtaltes som sønnestortabet. For Anne Marie Carl-Nielsen, der voksede op tæt ved den grænse, der blev lagt efter nederlaget i 1864, og hvis forældre stammede fra Sydvestslesvig, har Genforeningen haft stor betydning, ligesom hun betragtede sin kunst som udtryk for noget dansk. Hendes kollega, billedhuggeren Utzon-Frank, gav da også i sit forord til en lille bog om hendes værker i 1943 en beskrivelse, som både er tidstypisk og karakteristisk for den måde, hendes arbejde er blevet opfattet på. Han mener, at hendes værker er præget af oprigtig danskhed, og at opvæksten i det danske landskab »tvinger den udøvende Kunstner til Sanddruhed og Utilbøjelighed til at give andet og mere fra sig, end hvad der er hans eget Eje. Denne typiske Danskhed i kunsten varmer altid vore hjerter«.

Gravminder og mindesmærker

Ved indgangen til alléen ned mod Damgård, der ligger i Erritsø Sogn ud mod Lillebælt, står der på højre hånd en mindesten i granit rejst

over frk. Charlotte C. M. Trap de Thygeson. I stenen er sat en portrætmedaljon, og oven på stenen er hugget en kurv med frugter. Anne Marie og Carl Nielsen var nære venner af Charlotte de Thygeson, der var en markant personlighed. De besøgte hende ofte – og ofte på skift, idet Damgaard i perioder, hvor deres ægteskab haltede, var en form for refugium for den ene af parterne. Også deres retarderede søn, Hans Børge, tog hun sig af, og han tilbragte en stor del af sin voksentilværelse på Damgaard. Mindestenen har Anne Marie Carl-Nielsen udført engang efter frk. de Thygesons død i 1934. Den var oprindeligt tænkt som en statue, men dette projekt er formodentlig forkastet, fordi det har været for dyrt. Skitser til statuen opbevares i Carl Nielsen Museet og viser den særprægede dame med sin stok.

På en af Koldings gamle kirkegård ved Tøndervej ligger Anne Marie Carl-Nielsens fætter, læge Niels Petersen. Han var gift med hendes eneste søster, Lucie. På hans gravsten sidder et bronzeportræt udført af Anne Marie Carl-Nielsen. Måske findes der andre, uregistrerede gravminder i Kolding og omegn af kunstneren. Tanken er nærliggende, idet hun livet igennem holdt kontakten til fødeegnen og gamle venner vedlige, og når man kender en billedhugger, er det ikke ualmindeligt at bede vedkommende »gøre et minde« i forbindelse med dødsfald. Hun har desuden udført små relief-portrætter af familiedlemmer, som i dag findes i Carl Nielsen Museets samling, ligesom der kendes enkelte andre eksempler på, at hun har portrætteret bekendte på hjemegnen, således findes i privateje portrætrelieffer af Johanne og Christian

*Læge Niels Petersens gravsten på Kolding Kirkegård.
Foto: Anna-Grete Hedegaard Andersen.*

Christiansen, der ejede Stenderup Østergård frem til 1899 og var hendes forældres venner.

Anne Marie Carl-Nielsens tilknytning til Kolding og omegn sandsynliggør, at der rundt omkring i privateje kan findes værker af hende, der er gået

i arv, og som ikke kendes i kunsthistorien. Eksempelvis dukkede der et lille statuette-føl op på Lykkesgård i Sdr. Stenderup i forbindelse med udarbejdelsen af denne artikel. Den lille figur har fulgt gården, hvor der i øvrigt findes relieffer og statuer, der er kopier efter Thorvaldsen, og hvorom det siges, at disse er udført af Anne Marie Carl-Nielsen, hvilket da også er tænkeligt, da hun kan have brugt dem som øvelsesstykker i sin studietid. Hun arbejdede også en periode i Vonsild, hvor hun modellerede en hingst, så det er tænkeligt, at hun også i den forbindelse har efterladt sig spor i form af relieffer eller statuer. Da hun desuden yndede at tegne landskabsskitser på rejser, kan der også eksistere tegninger og akvareller med motiver fra området.

På Thygesminde fandtes desuden indtil for ca. 30 år siden en række skulpturer i haven, som Anne Marie Carl-Nielsen siges at have udført. Det har ikke været muligt at finde fotos, der viser skulpturerne i haven, og det vil være interessant, om der eksisterer et eller flere billeder, som kan afgøre, hvilke statuer, der var tale om.

Litteratur

Anne Marie Telmányi: Anne Marie Carl-Nielsen. Gyldendal 1979.

Birgit Jenvold (red.): Anne Marie Carl-Nielsen. Museet på Koldinghus 1995. Med artikler af Carl Nielsen Museets direktør Niels Oxenvad og kunsthistoriker Esther Nyholm.

Yderligere henvisninger findes i artiklen.